

SPARAGMOS ALEBO SPRÁVA O POČIATKOCH A POZADÍ FILOZOFIE

MIROSLAV ŠEDINA: Sparagmos. Praha, Oikúmené 1997, 248 s.

Pri štúdiu dejín filozofie nevyhnutne narazíme na záhadu jej počiatkov. Táto záhada býva často školsky odbitá poukazom na zmenu kultúrno-hospodársko-politických pomerov gréckych obcí bez snahy o hlbšie pochopenie mytologických a náboženských predpokladov antickej doby. Do filozofie tak padneme rovnými nohami ako do už hotovej sústavy myslenia, ktorej predpoklady sa vysvetľujú touto sústavou samotnou.

V predhovore Šedina v zhode s Patočkom konštatuje, že Gréci nielenže prví odhalili formu deduktívnej disciplíny, ale ako prví nevnímali svet ako samozrejmosť. Vedomie, že každá vec logicky a nutne vyplýva z vecí inej, je sprevádzané vedomím, že tento celok už nestojí na žiadnej veci - "jas tohto nového filozofického kozmu je podmienený temnotou jeho pozadia" (s. 9). Odhaľovanie tohto pozadia, bez ktorého nemožno zahliadnuť celok, je jedným z hlavných prínosov Šedinovej knihy. Vznik nového spôsobu myslenia v Grécku predpokladá rozpad pôvodného archaického sveta. Tento nový spôsob myslenia však vyrastá práve na pôde sveta archaického - tak, ako sa význam gréckeho slova *legein* postupne presúva z homérskeho zbierania kostí mŕtveho hrdinu k zbieraniu zmyslu - zmyslupnej reči duchapritomného mysliteľa. Na počiatku tohto myšlienkového pohybu stojí jazyk gréckych básnikov, ktorí na seba preberajú organizáciu rítov priamo súvisiacich s praxou náboženských kultov. "A práve schopnosť básnickej *mimésis* využiť staré rituálne praktiky na konštrukciu novej duchovnej klímy, z ktorej sa zrodila aj grécka filozofia, je predmetom štúdie, ktorú tu predkladám", píše Šedina (s. 10).

Slovo *sparagmos* patrí k náboženskému kultu a znamená roztrhanie obete, ktorej smrteľný kŕč sa prenáša na účastníkov obradu. Tí potom môžu zakúšať svoj vlastný prerod - zážitok smrti a opätovného zmrtvychvstania. *Sparagmos* nám takto môže symbolizovať proces prerodu od náboženského kultu cez básnický mýtus až po logickú *diairesis* filozofických vied.

Šedinova kniha sa skladá z troch, na prvý pohľad samostatných štúdií, ktoré však úzko spája zámer deklarovaný v predhovore. Prvá z nich nesie názov *Achillov štít* (s. 11-105); je najrozsiahlejšia, členená na podkapitoly (ďalšie dve nemajú podkapitoly) a zaoberá sa témou Homérovej *Iliady*. Šedina nám tu napríklad odhaľuje "dušu exemplárneho hrdinu" (s. 17-29). Homérska reč však nemá špeciálny výraz pre dušu živého človeka. Slovo *psyché* znamená takmer výlučne dušu mŕtveho rovnako, ako slovo *sóma* označuje mŕtvolu. Zdrojom identity pre homérskeho hrdinu je čin (*ergon*), a to dokonalý čin zodpovedajúci archaickému poňatiu práva, ktoré nepozná funkciu motívu (len v tomto svetle sa dá pochopiť novosť a prekvapivosť Platónovho poňatia trestu ako výchovy, a nie odplaty, či jeho úvahy o duši). Činy homérskeho hrdinov majú exemplárnu povahu, ich konanie je plné gest nabitých silným archetypickým významom. Pozadím, na ktorom činy homérskeho hrdinu vystúpia, je jeho smrť. Až v okamžiku smrti sa môže hrdina stať skutočným symbolom ľudského osudu a zdrojom rituálnej

úcty, tak, ako na pozadí smrti vystupujú pred očami homérskeho publika ľudské telo a duša. Podobné momenty nachádzame i na Achillovom štíte, ktorý je výrazom "Homérovej ontológie" (s. 29). Centrálny obraz kozmu tu obteká koniec všetkých vecí predstavovaný Okeánovým prúdom. Šedina detailne analyzuje význam jednotlivých kľúčových slov (*kosmos, psyché, hérós* atď.) a obrazov používaných Homérom (Achillov či Heraklov štít, Achillovo vláčenie Hektorovej mŕtvolky atď.), ukazuje sémantické štruktúry homérskeho eposu. Stopuje "psychologické" motívy činov jednotlivých postáv, ako aj "ontologickú" rolu jednotlivých obrazov až k archetypickým základom. Spojením týchto dvoch rovín Šedina vytvára hlbinnopsychologický (v tom najlepšom slova zmysle) obraz myslenia danej doby. Skúmanie vnútornej psychologickkej motivácie mu umožňuje poukázať na význam poetickej kultivácie bazálnej zmyslovosti (a jej najtemnejších stránok) gréckeho mýtu pri formovaní "vyšších" duchovných sfér gréckej kultúry. Analýza homérskeho mýtu mu ďalej umožňuje podať zaujímavý obraz pôvodnej gréckej zbožnosti, ako aj interpretáciu niektorých problematických Herakleitových zlomkov (s. 60-68).

Témou druhej Šedinovej štúdie s názvom *Pentheus transvestita* (s. 107-178) je filozofická analýza Euripidovej hry *Bakchantky*. Táto hra hovorí o nástupe Dionýzovho kultu a keďže charakter Dionýzovho kultu tvoril od počiatkov vlastný náboženský rámec gréckej drámy, je zároveň aj "divadlom o počiatkoch divadla" (s. 115). Šedina začína analýzu skúmaním Aristotelovej poetiky, jeho rozborom tragédie a katarzických účinkov deja tragédie na pôvod tragédie (slovo *tragódia* doslova znamená "kozlí spev"), ktorý sa dá vystopovať od obetných rituálov cez drobné satyrské drámy až po vrcholnú grécku dramatikú. Úlohou diváka tragédie však už nie je priame napodobovanie archetypického vzoru, prostá rituálna identifikácia s priebehom obety, ale zážitok jej vnútornej eidetickej štruktúry. Šedina takto poukazuje na ďalší posun v myslení gréckeho človeka opúšťajúceho predstavu samozrejmosti sveta. Tak, ako Dionýzov príchod mení staré zvyky a odhaľuje ich nesamozrejmú, sledovanie drámy umožňuje byť nielen účastníkom istého deja, ale si ho aj uvedomovať, čím sa dráma stáva podkladom pre vznik filozofického myslenia. To, že Euripidove *Bakchantky* sú hrou o epifánii Dionýza, umožňuje Šedinovi vzájomné osvetľovanie deja hry, funkcie gréckej drámy, postavenia diváka, úlohy pôvodných mytologických štruktúr a ľudskej psychiky.

Posledná, tretia Šedinova štúdia nesie názov *Marsyas* s podtitulom *Maska a tvár Sokrata v Platónovom dialógu Symposion* (s. 179-223). Jej predmetom je Platónov dialóg *Symposion*. Šedina sa nesústreďuje len na známu pasáž, v ktorej Sokrates opisuje svoje zasvätenie veľtkyňou Diotinou, ale berie vážne i záverečnú časť - Alkibiadovo opité rozprávanie o Sokratovi, ktorá sa niekedy prezentuje len ako akási intímno-historická odbočka. Práve časti Alkibiadovho rozprávania umožňujú ukázať dionýzovskú stránku sokratovskej filozofie chápanej často výlučne apollónsky. Šedina tak vysvetľuje daimónsky charakter Sokratovho pôsobenia, to, že základný impulz na filozofovanie stojí pôvodne vždy mimo nás; múdrosť nemôže jestvovať bez základného impulzu, ktorý udeľuje túžba symbolizovaná Erótom - veľkým daimónom vznášajúcim sa medzi nebom a zemou. Kľúčom k pochopeniu tohto, ako aj celého dialógu sa môže stať práve dionýzovská stránka Sokratovej osobnosti. Satyrská podoba, prekračujúca každú

sestavajúcej hranicu, zároveň umožňuje hlbšie pochopenie totožnosti vecí vo svete. Možnosť vedomého kontaktu ľudskej duše s nižšími zložkami jej telesného bytia sa stáva predpokladom výstupu k pravému bytiu. Sokratovským uvedomením si a spracovaním "temných stránok" sa tak dovršuje Šedinov exkurz ku koreňom myslenia - od účastníka homérskych bojov cez diváka drámy až po autonómneho filozofa.

V možnostiach recenzie nie je vyčerpať pestrosť podnetov, ktoré prináša dobrá štúdia. Šedinov *Sparagmos* je knihou hlbokého vhľadu. Jeho myšlienky sú podopreté citáciou aktuálnych odborných publikácií i kultivovanou polemikou s ich autormi. Je to kniha o základoch, ktoré umožnili vznik gréckej filozofie, a zároveň aj o hlbinnopsychologických predpokladoch nášho súčasného typu myslenia; o predpokladoch, ktoré si často neuvedomujeme alebo uvedomiť nechceme. Preto sa netreba obávať jej zložitého a pre niektorých možno i temného štýlu.

Matúš Porubjak

Mgr. Matúš Porubjak
Katedra filozofie FH TU
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
SR